

праць УДПУ імені Павла Тичини. – Умань, 2012. – Випуск 6. – Частина 3. – С.123.

7. Тягло О. В. Критичне мислення: [навч. посібник] / О. В. Тягло. – Харків: Основа, 2008. – 192 с.
8. Шеремет М. Критичне мислення: діяльнісний підхід / М. Шеремет // Шлях освіти: науково-методичний журнал. –2004. – №4. – С. 28–31.

УДК 373.3/5

Сергуніна Т. О.

кандидат філологічних наук,
доцент, методист відділу організаційно-методичної та
інформаційно-видавничої діяльності

ТОКІППО

sergunina@i.ua

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Реалізація концепції Нової української школи неможлива без відповідної підготовки (інноваційної, науково-методичної, психологічної) педагогів усіх ланок освіти. Перебудова шкільної освіти направлена на переакцентуацію уваги вчителів із формальної передачі знань здобувачам освіти на розвиток їх мислення, практичних навичок, підготовку учнів до практичної діяльності, вироблення в них уміння жити у дорослому суспільстві. Про це писав ще у 90-ті роки Карл Роджерс, який був представником гуманістичної педагогіки. Він вважав, що «необхідно дозволити учням стикнутися з важливими проблемами їх життя, поставити спірні питання, котрі викличуть у них потребу їх вирішити. Таке навчання не тільки передає учням знання – воно сприяє їх розвитку. При цьому вчитель не має нав'язувати учневі шляхи вирішення проблем; його завдання полягає у наданні школяреві можливості вибирати і самостійно знаходити потрібні засоби. Засоби виявляться ефективними, якщо вони потрібні і корисні для самого учня» (переклад наш – Т. С.) [2]. За гуманістичним вченням, навчання є вільним, ініціюється самими учнями і направлене на засвоєння смислів як елементів особистого досвіду.

Метою нашого дослідження є показати роль розвитку критичного мислення учнів у їх інтелектуальному й емоційному становленні та підготовці до практичного життя у суспільстві.

Одним із завдань навчання у сучасній школі є виховання інтелекту творчої і незалежної особистості, здатної на критично-конструктивне бачення себе, навколишнього світу і своєї ролі в ньому. Демократичному суспільству потрібні люди, які можуть критично мислити, проявляти творчість, ініціативність, керувати своїми емоціями, об'єктивно оцінювати ризики та виклики сьогодення, самостійно приймати рішення у скрутних ситуаціях, вирішувати різноманітні проблеми.

Бурхливі зміни у соціально-економічному житті спонукають учителя постійно вчитися. Головним завданням вчителя у НУШ є «не накопичення дитиною інформації, а засвоєння нею інтелектуальних технік, які є складовими

культури і невід'ємною частиною змісту освіти. Головним у навчанні має бути інтерес, розвиток пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до навчання і результатів своєї праці» [1, с. 87].

Р. Д. Матоніна вважає, що під час навчання у школі учні повинні оволодіти такими навичками: швидко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно і критично мислити; уміти бачити і формулювати проблему (в особистому, професійному, суспільному плані), знаходити шляхи раціонального її вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в оточуючому середовищі; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити; уміти працювати з інформацією (збирати потрібні факти, аналізувати їх, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, використовувати їх для вирішення нових проблем); бути комунікабельними, уміти працювати в команді; уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, формуванням моральних цінностей, свого культурного рівня [1, с. 88].

Формування критичного мислення необхідне для того, щоб учні могли вдумливо читати, робити висновки, висловлювати свою думку. Критичне мислення – це «не критика недоліків, а вміння визначити проблему і виробляти оптимальну стратегію її розв'язання..., це здатність людини самостійно аналізувати інформацію, вміння бачити помилки або логічні порушення у твердженнях партнерів, аргументувати свої думки, змінювати їх, якщо вони неправильні, розпізнавати пропаганду» [1, с. 89].

Педагогам необхідно продумати шляхи вдосконалення методики викладання навчальних дисциплін у плані опрацювання програмового матеріалу та навчання учнів учитися, критично мислити та застосовувати набуті знання на практиці.

Дослідження, проведене у 2015 році Національною асоціацією коледжів та працедавців США, показало, що замість вимог, пов'язаних із рівнем знань, потрібні три найпоширеніші навички, необхідні під час прийняття на роботу, це: здатність працювати в команді; здатність приймати рішення та вирішувати проблеми; здатність ефективно спілкуватися з іншими співробітниками та з людьми, що не належать до персоналу організації.

Для розвитку критичного мислення учнів необхідно активізувати їх діяльність у процесі навчання. Велику роль у цьому відіграє створення творчої атмосфери на уроках, де учні можуть вільно розмірковувати над проблемами, робити самостійні припущення, висловлювати свої думки. «У навчанні цінна не лише сама істина, але й сам процес її здобування, пошуку, спроби, помилки, усвідомлення прийомів розумової роботи – тобто все, що розвиває творчу думку школяра, привчає їх мислити і діяти самостійно» [1, с. 91].

Для стимулювання критичного мислення учнів вчителю необхідно: виділити час та забезпечити можливості для застосування критичного мислення; дозволити учням вільно розмірковувати; сприймати різноманітні ідеї та думки; сприяти активному залученню учнів до процесу навчання; створити для учнів сприятливу атмосферу, у якій неможливими стали б насмішки;

висловити віру в здатність кожного учня породжувати критичні судження; цінувати критичні міркування учнів [1, с. 92].

Потрібно розвивати в учнів впевненість у собі, заохочувати їх до активної участі у навчальному процесі, вчити ставитися з повагою до різноманітних думок, готувати до творення та відкидання судження.

Програма «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» пропонує цілий арсенал прийомів (стратегій), які умовно можна поділити на дві групи: короткі (малі) та модальні (великі). Малі стратегії доцільно використовувати на різних етапах уроку. Модальні стратегії передбачають для реалізації великий проміжок часу й розраховані на цілий урок. Хоча навчальна програма з кожного предмета має свою специфіку, «існують навчальні процеси, що обумовлені внутрішньо притаманними будь-якій програмі можливостями, вони пов'язують шкільні предмети з розвитком мислення і з життям поза школою, підвищуючи таким чином рівень критичної рефлексії. Коли такий підхід моделюється і реалізується вчителем-професіоналом, ми маємо початок школи дійсно орієнтованої на розвиток дитини» [3].

За словами М. Лімпана, критичним мисленням є «вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно а) засновується на критеріях, б) є таким, що самокоректується, в) чуйно до контексту» [3]. Дослідник виділив **6 ключових елементів критичного мислення:**

1. **Вмілість мислення.** Учень має володіти певними прийомами, які створюють методологію опрацювання інформації.

2. **Відповідальність мислення.** Людина зобов'язана надавати слухачам доводи і приклади відповідно до існуючих у суспільстві стандартів. Якщо особа не згідна зі стандартами, вона може піддати їх сумніву, аргументуючи свою думку.

3. **Творча мисленнєва діяльність.** Якщо репродуктивне мислення базується на алгоритмах і стереотипах, то творче мислення потрібне задля «порівняння різних суджень і визначення альтернатив на основі врахування пріоритетів, чинників, що обумовлюють істинність та вірогідність інформації в цілому й висловлених суджень зокрема» [3].

4. **Критерії критичного мислення.** «Критерії – це положення, на які спирається критично мисляча людина, оцінюючи ідеї в процесі їх аналізу чи критики» [3]. М. Лімпан відносить до таких критеріїв стандарти, закони, підзаконні акти, правила, регламенти, керівництва, інструкції, приписи поведінки, вимоги, умови, обмеження, конвенції, норми, домовленості про уніфікацію, принципи, передбачення, дефініції, ідеали, цілі, наміри, результати перевірки, експериментальні дані, методи, процедури та ін. Наприклад, дослідження учнів з будь-якого предмету має враховувати основні поняття і методи, притаманні даній (або суміжній з нею) науці.

5. **С амокорекція.** Людина має використовувати критичне мислення як «метод, звернений на її власні судження з метою їх виправлення чи покращення. Мисляча людина постійно піддає власні мисленнєві процеси рефлексії,

використовуючи при цьому суттєві критерії і процедурні норми» [3].

6. **Увага до контексту.** Людина має розуміти критерії в залежності від контексту їх використання і «допускає інші альтернативи, що відповідають ситуації» [3].

Критичне мислення завжди є діалогічним. Воно передбачає дискусії між учнями, «в яких висуваються критерії, ідентифікуються і обговорюються контексти, а мисленнєвий процес у цілому піддається оцінюванню» [3].

З метою розвитку в учнів критичного мислення з будь-якого предмету в навчальний процес треба включати завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня; організовувати навчальний процес як групові дослідження певної теми школярами. Необхідно навчити дітей будувати власні судження, розуміти взаємодію встановлених критеріїв та їх модифікації у контексті. Результати навчання учнів мають оцінюватись «з використанням зворотного зв'язку «учні – вчитель» на основі дослідницької активності вчителя в класі» [3].

Розвиток критичного мислення сприяє виробленню в учнів навичок оперування доводами та формулювання умовиводів, розвитку здатності «сприймати схеми і графіки у розв'язанні актуальних питань, знаходити та інтерпретувати оригінальні документи й джерела інформації, а також аналізувати аргументи та обґрунтовувати висновки міцними доводами» [3]. Велике значення має залучення школярів до групової роботи, спільного обговорення проблем та досягнення консенсусу навіть за протилежних поглядів на дискусійне питання.

Згідно з досвідом викладання американських учителів, уроки можуть будуватися за «структурою, що складається з трьох частин: фази актуалізації, фази побудови знань та фази консолідації» (*Anticipation, Building Knowledge, and Consolidation* – в англійській мові перші літери цих слів створюють скорочення «ABC», тобто «алфавіт, основа основ»). У проекті «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» фази навчання називаються: **виклик, реалізація смислу та рефлексія** (*Evocation, Realization of Meaning, and Reflection*). Ці терміни було введено Джінні Стіл та Куртом Мередітом, 1997 р.). У 1980-х роках ця трьохфазна модель називалась **актуалізація (передбачення), пошук інформації та рефлексія**, а багато вчителів у Каліфорнії називали її **В, ЧЕРЕЗ та ЗА (Into, Through, and Beyond)** [3].

Фаза актуалізації – це вступна частина уроку, «під час якої відбувається не тільки власне актуалізація (тобто активізація наявних в учнів знань, умінь, уявлень), а й мотивація навчальної діяльності, представлення нової теми, введення в її зміст та пояснення особливостей її опрацювання, постановка основних проблем, які будуть розв'язані під час опрацювання теми» [3]. Основна частина уроку відповідає **фазі побудови знань**, тобто відбувається дослідження теми, опрацювання та осмислення потрібної інформації з поставлених учителем проблем. Підсумкова частина уроку відповідає **фазі консолідації**, тобто систематизації отриманої інформації з запропонованої теми, її теоретико-практичному осмисленню.

Розвиток критичного мислення допомагає учням помірковано

відноситись до суджень, які нав'язуються суспільству, особливо в політичній та соціальній сферах, розрізняти маніпуляційні технології та засвоювати основи медіаграмотності.

Таким чином, навчання учнів критично мислити має велике значення як для розвитку розумових здібностей дітей, так і для підготовки їх до дорослого життя у суспільстві.

Література

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
2. Роджерс К. Гуманістическая педагогическая психология [Електронний ресурс].–Режим доступу: https://studme.org/175808284710/psihologiya/gumanisticheskaya_pedagogic_heskaya_psihologiya
3. Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/tehnologiya-chytannya-ta-pysmo-dlya-rozvytku-krytychnogo-myslennya-chpkm.html>

УДК 37 (091)

Сесик О.О.

методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської освіти
ТОКІППО

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА – КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУЛИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Останнім часом дуже багато дискусій точиться щодо новітніх підходів до педагогічної співпраці класного керівника з батьками, так званої педагогіки партнерства, та й, зрештою, щодо її вагомого впливу й значимості у формуванні особистісних компетентностей дітей та учнівської молоді.

Зважаючи на виклики сучасності, мусимо розуміти, що випускник повинен завершувати навчання у школі, не лише володіючи відповідними знаннями, але й маючи певні переконання, громадянську позицію, сповідуючи чіткі моральні цінності тощо.

Проте наразі для української освіти надзвичайно хвилюючими залишаються питання змісту і методики виховання дітей в сім'ї та школі; особливостей співпраці класного керівника, учнів та батьків; базових принципів педагогічного спілкування з дітьми тощо. Специфіка освітянської діяльності базується на тому, що учителі постійно проєктують прогнозований результат, орієнтуються на перспективу, адже виховують майбутнє держави.

Аналіз останніх досліджень. У цьому аспекті велику теоретичну допомогу можуть надати твори класиків вітчизняної і світової педагогіки, у яких розкриваються проблеми виховання, зокрема «Материнська школа» Я. А. Коменського, «Думки про виховання» Дж. Локка, «Як добиватися, щоб